

Lykkens stillstand

OVERSETTELSE: Det verste vil ikke være å gå smertende nederlag i møte, poengterer Lou Andreas-Salomé – men å leve et liv uten motgang, i evig kjedsomhet.

Over to deler presenterer Salongen essayet «Opplevelse» av Lou Andreas-Salomé. Innledning og oversettelse er ved Hilde Vinje, redaktør for Salongen og doktorgradsstipendiat i filosofi ved UiO.

Hvor mye motgang kan et menneske bære før det går på lykken løs?

Én vanlig oppfatning er at et godt liv kjennetegnes av fremgang og et fravær av alvorlige nederlag. Tanken ligger tett på Aristoteles' kjente utsagn at «én svale gjør ingen sommer, og heller ikke én dag; og på samme måte er ikke én dag eller et kort tidsstrek nok til å gjøre noen velsignet eller lykkelig».¹ [Lykken](#) (gr. *eudaimonia*) trenger mer tid for å kunne blomstre, og for Aristoteles er det nettopp helheten av et liv som er viktig. Å ha en god dag eller oppleve suksess over en begrenset periode, holder bare ikke.

Lou Andreas-Salomés essay «Erleben» (1899), her gjengitt på norsk som «Opplevelse»², åpner med en interessant kontrast til en slik aristotelisk oppfatning om at et godt liv består av en rekke gode dager. Det verste vil ikke være å gå smertende nederlag i møte, poengterer hun – men å leve et liv uten motgang, i evig kjedsomhet. Vi *trenger* lidelse for å kunne oppleve lykke (ty. *Glück*), nettopp fordi det skaper en lengsel etter bedre tider og gjør nytelsen større enn hva den ellers ville ha vært.

Nietzsches søskenhjerne

Essayet inngår i et forfatterskap med en slående bredde. I tillegg til sin skjønnlitterære produksjon, ga Lou Andreas-Salomé bidrag innen filosofi, litteraturkritikk og psykoanalyse. I sin samtid var hun særlig forbundet med tre figurer: [Friedrich Nietzsche](#) i filosofien, Rainer Maria Rilke i litteraturen, og [Sigmund Freud](#) i psykoanalysen.³

Hun ble født som Louise von Salomé i 1861 i St. Petersburg, og vokste opp i en familie med tyske røtter. I 1880 flyttet hun sammen med sin mor til Sveits, hvor hun studerte bl.a. religionsvitenskap, filosofi og kunsthistorie ved universitetet i Zürich – et av få steder i Europa som tillot kvinnelige studenter. Grunnet sykdom fikk hun ikke fullført studiene, og etter anbefaling fra legen reiste de videre til Roma i 1882. Her kom Andreas-Salomé i kontakt med filosofen Paul Rée, og via ham ble hun i april kjent med Nietzsche.⁴

Friedrich Nietzsche delte flere av Andreas-Salomés filosofiske synspunkter på religion og moral. «Det gjør ingen skade å være gudløs, hvis man bare virkelig er fri fra Gud», proklamerte hun på

dette tidspunktet.⁵ Nietzsches begeistring for henne var ikke til å ta feil av: Han beskrev henne som sin «søskenhjerne», og hevdet i et brev adressert sekretæren at Andreas-Salomé var «skarp som en ørn og modig som en løve».⁶

Vennskapet mellom Andreas-Salomé og Nietzsche tok slutt i november 1882. Han fridde til henne to ganger, men Andreas-Salomé fattet ikke interesse for hans emosjonelle tilnærmelser; hun foretrakk platonske vennskap basert på intellektuelle interesser. Selv om kontakten mellom dem ikke fortsatte, kom hennes kunnskap om hans liv og virke senere til uttrykk i verket *Friedrich Nietzsche in seinen Werken* (1894, på norsk: «Friedrich Nietzsche i sine verker»), i tillegg til en rekke essays.⁷ Nietzsche ble slik ett av mange emner i Andreas-Salomés allsidige forfatterskap.

MER OM NIETZSCHE: [Kunst i Nietzsches ånd](#) • [Munch maler Nietzsche](#)

I hennes filosofiske produksjon, var det to tema som stod sentralt: erfaringen av det religiøse (religionsfilosofi) og erfaringen av kjærlighet og seksualitet.⁸ Innenfor religionsfilosofien var Andreas-Salomé særlig opptatt av å forstå det religiøse som en grunnleggende menneskelig erfaring, i stedet for å fokusere på religionens opprinnelse eller dens troverdighet. Dette gjorde at Andreas-Salomé skilte seg ut i en samtid hvor [religionsdebatt](#) stod sterkt.⁹

Psykoanalysens dikter

I sine senere år studerte Lou Andreas-Salomé psykoanalyse under Sigmund Freud, og fra 1913 virket hun som psykoanalytiker.¹⁰ Denne dreiningen mot psykoanalyse forstås best som en fortsettelse av interessene hun utviste i sine tidligere filosofiske skrifter, skal vi tro Sandra A. Wawrytko – og ikke som et brudd med filosofien. De filosofiske ideene hun utviklet i de første stadiene av forfatterskapet, skulle legge grunnlaget for flere av hennes viktigste bidrag til psykoanalysen, hevder hun.¹¹ Andreas-Salomé så dessuten selv ut til å være skeptisk til et skarpt skille mellom filosofi og psykoanalyse. I essayet [«Narzissmus als Doppelrichtung»](#) (1921) bemerker hun for eksempel at vi kan finne gode uttrykksmåter for visse eksistensielle erfaringer innen metafysikken, og at disse beskrivelsene ellers er skjult for egopsykologien (*Ichpsychologie*) «som stjerner om dagen».

I likhet med Nietzsche, var heller ikke Freud tilbakeholden i sin ros. Han omtalte Andreas-Salomé som «psykoanalysens dikter», og mente hun evnet å fange psykoanalysen i et litterært språk som ingen andre.¹²

Valget om å hengi seg til psykoanalysen var angivelig motivert av Lou Andreas-Salomés drivende interesse for sjel livet – et tema som også kommer til syne i «Erleben» (1899), her oversatt i to deler. I essayet argumenterer hun for at det vil være en misforståelse å se smerte og lykke *kun* som rake motsetninger. Selv om det i én forstand stemmer at de står i strid med hverandre, er det ikke alltid tilfellet: Opplevelse, understreker hun, er i sjelens skapende øyeblikk preget av en nødvendig dobbelthet mellom lidelse og lykke. De to følelsene kan i den rene

opplevelsen ikke rives fra hverandre og betraktes isolert, men flyter sammen i ett punkt. En meningsfull utfoldelse av vår eksistens, kan derfor ikke oppnås gjennom lykkelig stillstand; den forutsetter både en fortvilelse og en seier over livet.

Opplevelse¹³

Første del

Av Lou Andreas-Salomé

Goethes berømte ord – at ingenting er vanskeligere å holde ut enn en rekke gode dager – blir for det meste kun brukt av de som legger vekt på det negative i enhver lykkfølelse, opprinnelig etter [Schopenhauers forbilde](#).¹⁴ I tilfeller hvor det allerede er lenge siden rekken av onde dager fant sted, skiller ikke de gode dagene seg lenger fra dem. Og hvor smerte og lengsel etter lykken ikke lenger tjener som et mørkt bakteppe, slukner lykken, om den fremdeles var så lysende. Sannheten i Goethes ord ville vi av den grunn fremdeles ha å frykte også i en himmel, som i uendelig kjedsommelighet til slutt fremdeles bare [ville være for] oss selv – det vil si helt og holdent homogent, medfølende, velvillighet som i et og alt ville gis oss for å stenge ute det fremmede og smertelige fullstendig.¹⁵ Alt dette er helt sikkert riktig, og likevel ville det være en dyp skuffelse over livet å være prisgitt en slik lære; for selv om vi på forhånd ikke trenger å frykte en himmel på jorden, og selv om vår noe menneskelige lykkes føde har for vane å variere med bitterheter nok til alltid å bli velsmakende og attråverdig for oss igjen, så slutter likevel visa på vanlig måte, ved at man lar seg narre livet gjennom, alltid igjen biter på agnet som bys frem, selv om man til overmål vet inderlig godt at fristelsen fører inn i smertens felle.

I virkeligheten står likevel smerte og lykke i livet ikke bare i motsetning til hverandre på slike måter, men virker i samspill med hverandre og er hemmelige allierte av høyst positive grunner. Man kan danne seg et bilde av dette ved å betrakte livet både på sitt mest primitive og i sin høyeste vesensmening. Ifølge definisjonen av dets mest primitive virkemåter betyr «liv», «levende», til forskjell fra det livløse, som kjent så mye som: sanseevne, sensibilitet (*irritability*), i betydning en kraftreaksjon på irritasjoner utenfra. Det er besynderlig i hvor stor grad språkbruken om menneskets psykiske utvikling har revet denne grunnleggende livsadferden fra hverandre i de ytterste motsetninger. Et vesen forstår vi her som svært sensibelt på bakgrunn av en passiv påvirkelighet, en mottakelighet og følsomhet hvis høyeste grad ville føre til selvutslettelse. Motsatt mener vi med et vesen som reagerer sterkt at det er et slikt som vet å sette seg til motverge, forsvare seg, isolere seg, og til syvende og sist eventuelt står i fare for å bli forstokket, krympe og stivne i seg selv uten tilløp utenfra. Mens vi søker å klassifisere forskjellige livstyper slik, må vi ikke glemme at begge grunnordene som vi karakteriserer dem med¹⁶ i ordstammen kan bety det samme, og fortsatt gir mening også ved ganske enkle orddannelser. Sensibilitet er kun mulig fordi

en eller annen irritasjon virker inn på noe helt egenartet som forsvarer seg selv, og gir nettopp av det inntrykk av liv. Akkurat slik er kjernepunktet i den kraftigste reaksjonen på den annen side sårbarheten, følsomheten, hvis sammenstøt med angrepet utenfra er kilden til energisk liv.¹⁷ Overalt hvor vi finner liv, befinner også dette punktet seg skjult deri, i hvilket begge flyter uatskillelige inn i hverandre, til tross for all ulikhet mellom de enkelte fremtredelsene: det å bli såret, opprørt, sammen med det å gjøre seg gjeldende, vinne rom for det egne. I de høyeste frembringelsene av liv som er kjent for oss, i de åndsfrembringende forløpene, blir det også igjen spesielt tydelig: En kunstners kraft, hans makt over tingene som måtte ta støyten for at han i sine nyskaper skal kunne lette sine byrder i dem, det er samtidig ingenting annet enn den uendelige sensibiliteten, med hvilken de mottatte stimuliene har trengt inn i ham, rystet ham dypt og bundet seg for evig med ham. Hvor det har skjedd, er verket allerede fattet som idé og må bare bli utført. Når det iblant fremstår annerledes, så kommer det igjen bare av en misforståelse om den gjengse språkbruken: For eksempel mener vi om en ånd som er kunstnerisk anlagt, men likevel uproduktiv, at dette ganske enkelt skyldes hans for store mottakelighet, som på en måte har blitt gjort passiv-reseptiv av sin egen styrke, at denne ikke lar ham samle krefter til å skape noe selv. Men i stedet er den samme mottakeligheten som oftest bare for adspredt og oppstykket, altså for svak, ved at den bare kunne få sin samlede makt og dybde fra makten og dybden til den kunstnerisk reagerende sjelen, som blir satt i sving av den. Nettopp denne delte, svakere siden ved hans sensibilitet lar liksom en del av seg selv være igjen til overs for ånden som påvirkes slik. Ved hjelp av denne [delen] evner han å lide og nyte enda klarere, hvorigjennom inntrykket gjennom hans mottakelighet blir usedvanlig forsterket for ham selv, akkurat som om hans sjeleliv ville være omringet av speil, slik at de fanger alt opp i seg én gang til. Det skapende mennesket har i slike øyeblikk i alt for høy grad druknet i sin passiv-aktive tilstand til å kunne bry seg særlig om selv som lidende eller nytende, henrykt eller forvoldende. I kreftenes voldsomme spenning blir til slutt smerten ikke lenger smerte for bevisstheten, slik sår og blodtap man påføres i kampens hete først i etterkant blir påtrengende for fornemmelsen; og lykke blir ikke lenger opplevd som lykke, fordi velbehagets ro og oppmerksomheten som er rettet mot nytelsen av det mangler, da all nytelse kun med viten lar seg settes pris på for en kort stund, kun lar seg smake søtt med bevissthet. Så når den vokser og hele vår nerveaktivitet vibrerer i den, skjeller man ikke lenger om den ler eller gråter i oss. Deri ligger det allerede åpent hvor "livet" vil, hvorhen det strekker seg: utover den enkelte som lever, likevel gjennom seg selv, gjennom sin egen største forøkelse ved at livets berøring med det som har en virkning på det samtidig forløser dets skaperkraft.

LES MER: [I denne verden](#) • [Kant om plikt og lykke](#)

I sine åndsfrembringende tilstander betyr livet alltid en udelelig enhet av alle disse sanseintrykkene, som ellers spalter seg i høylytte motsetninger for vår delte opplevelse og betraktning. Det blir igjen bare ren selvforherligelse, som kun kjenner noe gjennom forøkelse eller svekkelse og ikke har noe annet mål enn å komme til utbrudd på fruktbart vis. Ser vi nøyere etter, er det et kjennetegn ved alle våre overveide middelmådige tilstander at vi kun holder ut de tingene som er hensiktsmessige, i videste forstand nyttige, og at vi til og med også finner nytelser utholdelige kun gjennom deres varighet, til tross for at vi synes å elske disse for deres egen skyld.

Vi stiger opp mot formålene utenfor oss, hvor enn de også vil plage oss, så langt det nettopp er mulig. Dermed evner ingen lykke alene, dvs. ingen vunnet gunst i møte med skjebnen, virkelig å oppholde fortvilelsen over livet, men kun seieren evner det: en meningsfull utfoldelse av ens eksistens. Det viser seg alltid raskt å være et feiltak når vi har forstått vår egoisme for smalt, for fragmentert til lett å kunne mette egoismen i dens middelmådige hanger og proppe den med lykke, mens noe mektig på den andre siden gjør opprør i oss: nemlig lengselen etter heller å bli utnyttet, tjenende og innordnende, fremfor å gi avkall på utfoldelsen av vår mest vidtgående, mest sensible kraftøkning. For bare gjennom den kommer vi etter forholdene nærmest muligheten, som riktignok kun blir fullkommen i de høyeste tilstander, uten noen fravikelse, uten noe som helst sprik mellom mål og handling: nemlig å strekke oss ut over oss selv bare *gjennom* oss selv og samtidig *over* oss selv i en skapende, sjelelig prosess.

[...]

Noter

¹ Aristotelis, *Ethica Nicomachea* (Oxford: Oxford University Press, 1890), 1098a18-20.

² Tittelen, «Erleben», er egentlig en substantivert form av verbet *erleben*, noe som ikke skinner igjennom i oversettelsen. Strengt tatt ville «(det) å oppleve» være en mer korrekt gjengivelse, men for enkelthets skyld har jeg holdt meg til «Opplevelse». Dette bunner i en generell oversetterstrategi fra min side: I tilfeller hvor tekstens tilgjengelighet har blitt utfordret av nøyaktigheten i gjengivelsen på norsk, har jeg prioritert førstnevnte. Forhåpentligvis bidrar dette til at terskelen for å få øynene opp for Lou Andreas-Salomés tenkning blir lavere; så kan de som ønsker å gå inn detaljene i hennes tenkning, søke seg videre i litteraturen.

³ Sandra A. Wawrytko, "Lou Salomé (1861-1937)", *A History of Women Philosophers*, Vol. 4, Waithe, M.E. (red.), Kluwer Academic Publishers, s. 69. Biografien jeg videre skisserer, er også basert på Wawrytoks artikkel.

⁴ Strengt tatt gikk hun på dette tidspunktet under navnet Lou von Salomé. Etternavnet Andreas-Salomé tok hun da hun giftet seg med den tyske orientlisten Carl Friederich Andreas (1846-1930) i 1887. For å være konsistent i bruken av navnet hennes, holder jeg meg i innledningen til Lou Andreas-Salomé (som hun også signerte «Opplevelse» med i 1899).

⁵ Friedrich Nietzsche, *Paul Rée, Lou von Salomé: The Documents of their Meeting*, s. 192, sitert i Wawrytko, , "Lou Salomé (1861-1937)", s. 89, fn. 25, min oversettelse.

⁶ Brev til Lou von Salomé, datert 16.09.1882, tilgjengelig [her](#); brev til Peter Gast, datert 13.07.1882.

Se bl.a. "Friederich Nietzsche" (1891), "Zum Bild Friederich Nietzcshes" (1891), "Zum Bild Friederich Nietzcshes" (1892), "Ideal und Askese. Ein Beitrag zur Philosophie Friedrich Nietzsches" (1893). Alle essayene er samlet i Lou Andreas-Salomé, *Ideal Und Askese: Aufsätze Und Essays*, Vol. 2: Philosophie (Taching am See: MedienEdition Welsch, 2014).

⁸ Sandra A. Wawrytko, "Lou Salomé (1861-1937)", *A History of Women Philosophers*, Vol. 4, Waithe, M.E. (red.), Kluwer Academic Publishers, 71-72. I forlengelse av hennes skrifter som berører temaet kjønn, kan det for norske lesere også nevnes at Lou Andreas-Salomé stod bak verket *Henrik Ibsen's Frauen-Gestalten* («Henrik Ibsens Kvinneskikkelser») (1892). Verket ble [oversatt til norsk av Hulda Garborg](#) i 1893, og er fremdeles det eneste av Andreas-Salomés verker som er blitt utgitt på norsk.

⁹ Sandra A. Wawrytko, "Lou Salomé (1861-1937)", *A History of Women Philosophers*, Vol. 4, Waithe, M.E. (red.), Kluwer Academic Publishers, s. 72.

¹⁰ Fra 1887 gikk hun under navnet Lou Andreas-Salomé, etter å ha giftet seg med den tyske orientlisten Carl Friederich Andreas (1846-1930). Fornavnet Lou tok hun i bruk da hun konfirmerte seg i mai 1880.

¹¹ Sandra A. Wawrytko, "Lou Salomé (1861-1937)", *A History of Women Philosophers*, Vol. 4, Waithe, M.E. (red.), Kluwer Academic Publishers, s. 76.

¹² Dimitrij Dobrovolskij og Artem ?arandin, "Sigmund Freud in interkultureller und translatologischer Perspektive", *Zeitschrift für interkulturelle Germanistik* (2011), s. 16.

¹³ Teksten er hentet fra Lou Andreas-Salomé, *Ideal Und Askese: Aufsätze Und Essays*, Vol. 2: Philosophie (Taching am See: MedienEdition Welsch, 2014), s. 19–27.

¹⁴ Ordtaket stammer fra seksjonen «Sprichwörtlich» i en diktsamling av Goethe fra 1815. Originalen lyder: «Alt i verden lar seg holde ut, bare ikke en rekke av gode dager».

¹⁵ Ty. "... der in unendlicher Langeweile, uns zuletzt immer nur noch uns selbst – das will heißen, lauter und völlig Homogenes, Sympathisches, uns breit und willig Entgegenkommendes darbrächte, um Fremdes wie Schmerzliches dafür auszuschließen."

¹⁶ Andreas-Salomé sikter her til ordene "liv" (*Leben*) og "levende" (*Lebendiges*).

¹⁷ Ty. "... aus deren Zusammenstoß mit dem Angriff von außen energisches Leben entsteht."